

ความเชื่อกับดนตรีไทย

ณรงค์ เขียนทองกุล

ความเชื่อเกี่ยวข้องกับมนุษย์ตั้งแต่มีมนุษย์เกิดขึ้นในโลก เนื่องจากมนุษย์มีความรู้สึกนึกคิด มีจิตใจและอารมณ์ที่แตกต่างกันตามสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น ดีใจเมื่อได้รับผลสำเร็จ เสียใจ เมื่อมีความรู้สึกที่ผิดหวัง หวาดกลัว เมื่อพบสิ่งที่น่ากลัว เป็นต้น เมื่อมนุษย์เกิดความรู้สึกที่ไม่มั่นคงทางจิตใจเพราะมีความหวาดหวั่นต่อสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ที่น่ากลัว จึงเกิดความไม่มั่นใจ ความรู้สึกถึงความเสี่ยงที่อาจจะถึงแก่ชีวิตระยะแรกมนุษย์จะกลัว สิ่งที่ไม่มีความคุ้นเคย หรือสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้ในธรรมชาติ เช่น ภูเขาไฟระเบิด พายุร้ายฟ้าผ่า เป็นต้น ด้วยไม่รู้ว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เพราะมนุษย์นำจิตใจของตนไปผูกติดกับสิ่งที่ไม่มีความคุ้นเคยเหล่านั้น และกำหนดความสำคัญให้แก่สิ่งเหล่านั้นว่า สามารถมีคุณประโยชน์หรือให้โทษต่อการกระทำของตนได้ เพื่อลดความหวาดกลัวต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ จึงคิดหาวิธีให้สิ่งเหล่านั้นพอใจโดยการบวงสรวงบูชาต่อสิ่งเหล่านั้นเพื่อเกิดความปลอดภัย ซึ่งก่อให้เกิดสิทธิความเชื่อต่อมา

ระบบความเชื่อ เป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์ในสังคมต้องมี ประโยชน์ช่วยความไม่มั่นคงทางจิตใจของมนุษย์ได้ สำหรับสังคมไทยเราก็มีระบบความเชื่อที่เป็นลักษณะเฉพาะ ซึ่งผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ความเชื่อในสังคมไทยก็มีความซับซ้อน สามารถแยกกล่าวเป็นกลุ่มย่อยได้ เช่น ความเชื่อของคนจีนในสังคมไทย ความเชื่อของชาวเขาเผ่าต่างๆ ความเชื่อของกลุ่มนักดนตรีไทย เป็นต้น

ความเชื่อของกลุ่มนักดนตรีไทย

ความเชื่อเกี่ยวกับดนตรีไทยนั้น จะแฝงอยู่ในการเรียนการสอนดนตรีไทยอยู่ในลักษณะที่ค่อยๆ ซึมซับค่อยเป็นค่อยไป การสืบทอดวัฒนธรรมทางด้านดนตรีไทย

นักดนตรีไทยจะให้ความสำคัญกับครูอาจารย์ดนตรีไทยเพราะครูอาจารย์ดนตรีเป็นผู้ทำหน้าที่คอยอบรมถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรม จริยธรรม ตลอดจนความรู้ เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับดนตรีไทยให้นุชนรุ่นหลังสืบทอดต่อไป ความเชื่อเกี่ยวกับดนตรีไทยจึงได้มีการสืบทอดมายังนักดนตรีไทยในรุ่นหลังต่อมา พอจะแยกกล่าวได้ดังนี้

- ความเชื่อเกี่ยวกับครู
- ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องดนตรี
- ความเชื่อเกี่ยวกับเพลง
- ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนการสอน

ความเชื่อเกี่ยวกับครู

ความเชื่อเกี่ยวกับครู ครูดนตรีไทย โดยทั่วไปจะแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ครูดนตรีไทยในฝ่ายที่เป็นเทพเจ้า ส่วนใหญ่จะเป็นเทพ ในศาสนาฮินดู เช่น พระศิวะ พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรคนธรรพ พระปัญจสิงขร พระวิสสุกรรม เป็นต้น ครูดนตรีไทยในฝ่ายมนุษย์ ได้แก่ ครูมนุษย์ ซึ่งมีทั้งประเภทล่วงลับไปแล้วและยังมีชีวิตอยู่ นักดนตรีไทยจะต้องเคารพนับถือกราบไหว้บูชาและมีการจัดพิธีไหว้ครู เพื่อเป็นการสักการะและเพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ตัวนักดนตรีไทย และเป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ เนื่องจากการเรียนการสอนดนตรีไทย ส่วนมากจะต้องไปเรียนกับครูที่บ้านของครูดนตรีไทย ซึ่งแต่ละบ้านที่เป็นสำนักดนตรี มักจะมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเรื่องของ “ครูแรง” (ครูแรง คือ เรื่องของครูดนตรีไทย ในที่นี้หมายถึง ครูที่เป็นเทพเจ้าหรือเทวดา ที่แสดงอิทธิฤทธิ์ต่างๆ ให้นักดนตรีไทยได้เห็น) ซึ่งขอยกตัวอย่างในบ้านนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียง 2 แห่ง คือ บ้านบาตรและบ้านพาทยโกศล

บ้านบาตร

บ้านบาตร เป็นบ้านดนตรีหรือสำนักดนตรีที่มีชื่อเสียงในช่วงประมาณรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา มีครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นครูควบคุม มีนักดนตรีไทยที่ได้เข้ามาเรียนดนตรีภายในบ้านบาตร เป็นจำนวนมากมาย มีเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ ครูแรงที่คุณหึงขึ้น ศิลปบรรเลง บุตรสาวของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้เขียนเล่าเหตุการณ์ไว้ในบทความเรื่อง “ดนตรีไทยนี้มีครู” พิมพ์ในหนังสือที่ระลึกงาน “ศิลปวัฒนธรรมไทย” ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ครั้งที่ 15

(2534 : 81-84) ดังนี้

“...เมื่อเร็ว ๆ ปี พ.ศ. 2461 คำวันหนึ่งข้าพเจ้านั่งสีซอ เพลงแขกมอญ คุณพ่อข้าพเจ้า (ขณะนั้นคือจากวงสร ศิลปบรรเลง ภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงประดิษฐไพเราะ) ได้นั่งฟังอยู่ด้วย พอข้าพเจ้าสีท่อน 1 จวนจะจบ คุณพ่อแสดงกิริยาฮึดฮัด ทำเสียงผิดปกติคล้ายควาหรือร้องไห้ ข้าพเจ้าคิดว่า ท่านทำเสียงดุเอาเพราะคงสีเพลงผิด (ไม่ได้คูนัด) พอสีถึงท่อน 2 คุณพ่อก็ทำกิริยาและเสียงอย่างนั้นอีก ข้าพเจ้ารีบตะลุยสีไปจนจบเพลง ขณะนั้นได้สติ คุณพ่อบอกให้น้ำรูปเทียนมาให้ พอได้รูปเทียนแล้วท่านก็รีบขึ้นไปห้องที่ไว้เครื่องปีพาทย์ซึ่งอยู่ชั้น 3 ของบ้าน (บ้านข้าพเจ้าขณะนั้นอยู่ที่หน้าวังบูรพาภิรมย์ ริมคลองโอ่งอ่าง ตรงริมน้ำเป็นบ้านไม้ 3 ชั้น) ชั้นล่างทำครัวและให้คนที่อยู่อาศัยอยู่ในบ้านพักหลับนอน และมีพวกลูกศิษย์ต่างจังหวัดที่มาเรียนคราวละหลายๆ คน อยู่บนชั้น 2 ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกญาติพี่น้องไม่พอ ก็ต้องลงไปอยู่ด้วย ชั้น 3 เป็นที่สำหรับไว้เครื่องดนตรีเท่านั้น คุณพ่อแม่และลูกๆ อยู่บนเรือนแบบโบราณ มีนอกชานติดต่อกันเป็นระดับเดียวกันกับชั้น 3 ใช้เป็นที่ต่อเพลงที่ชานเรือนนั้นด้วย พอคุณพ่อขึ้นไปชั้น 3 และจุดรูปเทียน ได้ยินเสียงเหมือนคนขึ้นไปกระโดดอยู่บนนั้น บ้านสั่นไหวไปหมดพวกเรากรี๊ดขึ้นไปดู (ตามปกติไม่มีใครกล้าขึ้นไปบนชั้น 3 นั้นเพราะกลัว) เห็นคุณพ่อนั่งขัดสมาธิตัวลอยขึ้นๆ ลงๆ เหมือนคนถูกผีเข้า ลูกๆ ตกใจ กลัวคุณพ่อจะตายร้องไห้กันแข็งแค้นบ้านไปหมด ทำอะไรไม่ถูก (พวกชาวบ้านข้างเคียงก็ตกใจไม่ทราบที่บ้านเราเกิดอะไรขึ้น) ย่าซ้อยแม่เลี้ยงของคุณพ่อเห็นอาการดังนั้น ก็บอกว่าอย่าร้องไห้ คุณพ่อไม่ถูกผีเข้าแล้วครุท่านเข้าประทับ คุณปู่ก็เคยเป็นเช่นนี้มาก่อน ย่าเร่งให้แม่ขึ้นไปกราบท่านนั้น ครุท่านก็ชี้หน้า คว้าว่า “มึงดูถูกกู” ซ้ำๆ อยู่หลายครั้ง แม่ก็กราบขอขมาลาโทษท่านและบอกว่า จะทำบุญไหว้ครุในวันรุ่งขึ้น ครุท่านก็ออกจากร่าง คุณพ่อล้มหงายติดกับพื้น แต่ไม่รู้สึกเจ็บปวดที่ใดเลย (ท่านบอกเมื่อเรามา) พอคุณพ่อทราบว่ครุเข้าประทับก็นึกขึ้นได้ว่า วันนั้นท่านสระผม นุ่งโสร่งเสื้อใหม่ ครุท่านจึงเข้าประทับ แต่ไม่ทราบว่าท่านชี้หน้าคว้าว่าเรื่องอะไร ได้ถามกันว่าใครได้ทำอะไรผิดพลาด เป็นการลบหลู่ดูถูกบ้าง ก็ได้รับทราบว่า น้องเขยของแม่ได้ทำผิดพลาดลงโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ บนชั้น 3 ที่ไว้เครื่องดนตรีนั้นเป็นห้องโล่งยาวตลอด แม่ขอให้น้องเขยขึ้นไปพักอยู่บนนั้นที่มุมใกล้บันไดขึ้นลง โดยที่นัยน์ตาของเขาไม่ติกลงคินมองไม่ถนัด เวลาปวดปัสสาวะก็ถ่ายใส่ภาชนะอยู่ในห้องนั้น ซึ่งเราก็ไม่เคยรู้จึงเป็นการผิดประมาทท่านท่านจึงโกรธ พอรุ่งเช้าก็จัดหาหัวหมูบายศรีถวายครุ ครุเข้าประทับคุณพ่ออีก แม่ก็กราบขอสมานอภัยโทษต่อท่านว่าไม่ได้เจตนาดูถูกดูหมิ่นเลย ไม่ทราบด้วยซ้ำว่า มีผู้ไปทำ

สกปรกบนห้องเครื่อง ท่านบอกว่า “เออยกโทษให้” แล้วท่านออกจากร่างคุณพ่อไปด้วยวิธีล้มหายหลังเช่นครั้งก่อน แม้ก็ขอให้เขาย้ายลงมาจากห้องเครื่อง เขาโกรธหาว่ามกมาย (ทั้งที่เขาก็เห็น แต่เขาคิดว่าหาอุบายจะไล่เขาทางอ้อม เขาก็เลยออกจากบ้านไปอยู่ที่อื่น ได้ทราบภายหลังว่าเมื่อเขาได้จากบ้านไปแล้วไม่กี่วันก็เจ็บและตาย

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เวลาคุณพ่อไปไหว้ครูที่ใด ครูท่านก็เข้าประทับทุกครั้ง คุณพ่อและลูกๆ ไม่อยากให้ครูเข้าประทับเลย เกรงว่าคนอาจคิดว่าล่อลวง ทำอวดวิเศษให้คนนับถือหรือเป็นพอมดมหมอผี แต่ก็ไม่สามารถระงับยับยั้งไว้ได้ เวลาทำพิธีไหว้ครู (หรือแม้แต่จะทำนํ้ามนต์รักษาผู้ที่ถูกครู) พ่อเอ๋ยพระนามท่านนั้นท่านก็เข้าประทับทันที สะกดไม่อยู่ทั้งๆ ที่ให้คนคอยกดเขาไว้และท่านก็เข้าประทับทุกครั้งตลอดมาจนถึงปีสุดท้าย พ.ศ.2497 (พิธีไหว้ครูดนตรีไทยที่บ้านบาตรจะจัดในเดือนสิงหาคมเป็นประจำทุกปี) ก่อนที่คุณพ่อจะถึงแก่กรรมในเดือนมีนาคมปีเดียวกันนั้นเอง นอกจากนี้ยังมีเรื่องเกี่ยวกับการถูกดูหมิ่นครูซึ่งเป็นเทพ ผู้ที่ถูกดูหมิ่นได้รับการลงโทษจากครูเหมือนกัน โดยปกติคุณพ่อมีศิษย์มาก คุณพ่อชอบสนับสนุนศิษย์ที่มีคุณงามความดี เป็นผู้ใหญ่สมควรจะตั้งตัว เป็นครูและเป็นหัวหน้าวงดนตรีได้ คุณพ่อจะทำการ “ครอบ” ให้มีลูกศิษย์คนหนึ่งเป็นข้าราชการชอบเป่าปี่คลาริเน็ตและได้มาเรียนเป่าปี่ไปจากคุณพ่อจนเป่าเพลงเดี่ยวไปได้หลายเพลง ผู้นี้มีชื่อว่านายเอื่อน ดิษฐเซย บ้านอยู่ที่ตรอกเขมร ใกล้ๆ กับบ้านหน้าวังที่เราอยู่ขณะนั้น นายเอื่อนมีพรรคพวกและญาติหลายคนที่คุณพ่อจะรวบรวมตั้งวงดนตรีได้ คุณพ่อก็ส่งเสริมให้ตั้งวงดนตรีพร้อมทั้งมอบ “อังกะลุง” ที่นำมาจากประเทศชวาให้เขาไปด้วย เมื่อนายเอื่อนตั้งวงดนตรีและก็รับสอนดนตรีด้วย คุณพ่อก็ไปทำพิธีไหว้ครูให้ มีผู้ไปฝึกดนตรีที่นายเอื่อนมากพอสมควร วันหนึ่งศิษย์ไปต่อเพลงที่บ้านนายเอื่อนไม่อยู่ อยู่แต่พี่เขยของนายเอื่อนอยู่ร่วมบ้านเดียวกัน (ข้าพเจ้าไม่รู้จักเขา) ผู้นั้นได้กล่าวแก่ลูกศิษย์นายเอื่อนว่า “มาซิฉันสอนให้ ฉันไม่ต้องมีครูบาอาจารย์อะไร ฉันก็สอนได้” ทั้งพูดเป็นเชิงเสียดสีเยาะเย้ยว่าไม่เห็นต้องไหว้ครูหรือทำอะไรที่เป็นการอวดว่าเป็นผู้วิเศษเลย ศิษย์ผู้นั้นก็ไปเล่าให้นายเอื่อนฟัง ต่อมาพี่เขยนายเอื่อนล้มเจ็บ หมอก็ไม่ทราบว่าเป็นโรคอะไรได้แต่ร้องครวญครางแสดงอาการ กระสับกระส่ายทุรนทุราย นายเอื่อนสงสัยว่าจะถูกครูเพราะพูดเป็นเชิงดูหมิ่นไว้ ก็มาเชิญคุณพ่อไปดูอาการ คุณพ่อไปดูอาการและเสียงร้องก็ทราบว่า ถูกครู (คุณพ่อเคยได้รับการบอกเล่าว่าผู้ที่ถูกครูนั้นเวลาร้องครางเสียงจะไม่เหมือนคน แต่จะร้องคล้ายเสียงวู้เสียงควาย) จึงทำนํ้ามนต์ให้รับประทานพออาการทุรนทุรายสงบไปได้ ภรรยาเขาขอให้คุณพ่อช่วยขอสมลาโทษครูที่ได้ล่วงเกิน พอคุณพ่อจุดธูปเทียนอัญเชิญ ครูก็เข้าประทับทันที เขาก็กราบขออภัยโทษ

และครูท่านจะให้ทำอะไรถวายเป็นการไถ่โทษก็จะทำตาม ท่านบอกว่า “ให้ใส่บาตรเท่าอายุ จิ...แต่ไม่ทันหรอก” เขาก็เตรียมข้าวของจะใส่บาตร แต่พอดกลงกลางคืนก่อนรุ่งสาง ชายผู้นั้นก็สิ้นใจตาย...”

บ้านพาทย์โกสธ

บ้านพาทย์โกสธ เป็นสำนักดนตรีที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่รัชกาลที่ 2 จนถึงปัจจุบัน ตั้งอยู่บริเวณใกล้กับวัดกัลยาณัม ฝั่งธนบุรี ซึ่งมีครูที่มีชื่อเสียง คือ ครูจางวางทั่ว พาทย์โกสธ ความเชื่อของบ้านพาทย์โกสธ ในเรื่อง “ครูแรง” ศิษย์ภายในบ้านนี้มักจะต้องอาศัยอยู่ที่เรือนเครื่อง (เรือนที่เก็บศิระครู รูปครูดนตรีไทย เครื่องดนตรีและอื่นๆ) และใช้เป็นสถานที่เรียนดนตรีร่วมเล่นดนตรีเมื่อถึงเวลาอันสมควรก็จะแยกตัวออกไปอยู่ที่อื่น เช่น ส่วนใหญ่จะเป็นเวลาที่จะแต่งงานมีครอบครัว เป็นต้น

เรือนเครื่องเป็นสถานที่ที่คนในบ้านพาทย์โกสธถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากเป็นที่ไว้ทั้งครูและเครื่องดนตรี ศิษย์รุ่นเก่าที่เคยอยู่ที่บ้านนี้ได้บอกว่า เรือนหลังนี้ “ครูแรง” และใครทำเลื่อมเสียบนเรือนหลังนี้ไม่ได้เป็นอันขาด ตามปกติศิษย์ที่พักอยู่ก็จะเป็นชายล้วน การที่ศิษย์คนใดคนหนึ่งจะแต่งงานและพาภรรยามาอาศัยอยู่นั้นจึงไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง ตัวอย่างเกี่ยวกับครูแรงในบ้านพาทย์โกสธ คุณยุพา พาทย์โกสธ (ภรรยาครูเทวประสิทธิ์ พาทย์โกสธ) ได้เล่าเหตุการณ์เกี่ยวกับเรื่องครูแรง ปกติเรือนเครื่องบ้านพาทย์โกสธ จะต้องดูแลทำความสะอาดนำดอกไม้ธูปเทียนมาสักการะกันเป็นประจำ จะต้องตรวจตราดูความเรียบร้อย คุณยุพา เล่าว่ากรอบคู่ศิระครูจะปิดเรียบร้อยทุกครั้ง แต่พอรุ่งเช้าวันใหม่จะพบว่า คู่ศิระครูนั้นเปิดออกเองอยู่บ่อยๆ เพราะคุณยุพาแน่ใจว่าปิดเรียบร้อยแล้ว ซึ่งนักดนตรีในบ้านพาทย์โกสธเชื่อกันว่า ครูท่านแสดงอิทธิฤทธิ์เวลาที่ท่านประสงค์ออกมาข้างนอกคู่ และนอกจากนี้นักดนตรีที่นอนค้างที่เรือนเครื่อง มักจะเห็นเหมือนมีคนเดินไปมาอยู่บนเรือนเครื่อง เชื่อกันว่า ครูเทพหรือกรรมนายที่ล่วงลับไปแล้ว ท่านผูกพันกับเรือนเครื่อง จึงปรากฏให้คนเห็น บางครั้งจะมีเสียงเครื่องดนตรีดังขึ้นเองเป็นประจำ เมื่อนักดนตรีเข้าไปดูที่ห้องเครื่องดนตรี ไม่พบว่ามีคนอยู่ หรือผู้บรรเลง

ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องดนตรี

โดยพื้นฐานทั่วไปเกี่ยวกับเครื่องดนตรีไทย นักดนตรีไทยจะได้รับการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับเครื่องดนตรีไทยว่า เครื่องดนตรีไทยนั้นมีครูสิงสถิตอยู่ มิควรจะเดินข้ามหรือแสดงกริยาที่ไม่เคารพต่อเครื่องดนตรีชิ้นนั้น ถ้าเกิดเดินข้ามเครื่องดนตรีเชื่อว่า

จะเกิดผลร้ายต่อผู้ที่เดินข้ามเครื่องดนตรี เช่น ไม่สบาย จุกเสียด จะต้องทำพิธีการขอขมาลาโทษต่อเครื่องดนตรีชิ้นนั้น สืบเนื่องจากการบรรเลงดนตรีไทย แต่ครั้งนักดนตรีไทยก่อนการบรรเลงหรือหลังการบรรเลงนักดนตรีไทยจะแสดงการเคารพด้วยการกราบไหว้ทุกครั้ง แทนการกราบไหว้ครู-อาจารย์ทั้งเพื่อเป็นกำลังใจต่อการแสดงครั้งนั้น รวมไปถึงการเคารพเครื่องดนตรีไทยชิ้นที่นำมาแสดง ในฐานะที่เครื่องดนตรีนั้นมีประโยชน์ต่อนักดนตรีใช้ยังชีพ ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องดนตรีไทย พอจะยกตัวอย่างกล่าวรายละเอียดได้ดังนี้ คือ

ตะโพน

ตะโพน เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำด้วยไม้และหนัง เป็นเครื่องกำกับจังหวะที่ใช้อยู่ในวงปี่พาทย์ไม้แข็งคู่กับกลองทัด เชื่อกันว่า ตะโพนเป็นตัวแทนของบรมครูทางดุริยางคศิลป์ คือ พระพรคนธรรพ ผู้ที่ตีคนแรก คือ พระคเณศ ซึ่งยกย่องว่า เป็นเทพเจ้าแห่งศิลปศาสตร์ เมื่อนำตะโพนเข้ามาผสมกับวงปี่พาทย์ จึงต้องเคารพนับถือ เป็นบรมครูของเครื่องกำกับจังหวะหน้าทับต่างๆ ทั้งหมด เพราะฉะนั้นเวลาสร้างตะโพน จึงมีการกำหนดหาวัตถุหรือวัสดุที่นำมาสร้างแสดงให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ ตัวอย่างตะโพนของครูจำ กลีบขึ้น บิดาของ ร.อ.โองการ กลีบขึ้น ท่านได้สร้างตะโพนด้วยวัสดุที่มีความหมายทางมงคลทั้งสิ้น คือ หุ่นตะโพนทำจากไม้กุ่ม ในคัมภีร์มงคลทีปนิแปล ในมงคลที่ 24 สนดุฎฐิว่า กัณหาดาบส รักษาพรตอยู่ในป่าหิมพานต์ อาศัยต้นกุ่มต้นหนึ่งเป็นอาหาร โดยไม่ย้ายไปไหน พระอินทร์ทรงร้อนพระทัยเกรงว่า ดาบสจะไม่มีอาหาร จึงบันดาลให้ต้นกุ่มออกผลเป็นนิคยกาล มีรสหอมหวาน มอบถวายเป็นอาหารแก่ดาบส และเสด็จกลับสู่วิมาน แสดงถึงไม้กุ่ม เป็นไม้มงคล หน้ามัดขึ้นด้วยหนังหมี หน้าเท่งขึ้นด้วยหนังเสือหนังเรียกใช้หนังวัวป่า เท้าและสะพานรองรับตัวตะโพนทำด้วยไม้มะกรูด ในตำราครอบโขนละคร ฉบับหลวงครั้งรัชกาลที่ 4 ว่าด้วยเครื่องละคร นอกจากพระอิศวร พระนารายณ์ และพระมุลาเชนีแล้ว ยังกล่าวถึงหนังเสือ หนังหมี สำหรับให้ลูกศิษย์นั่ง เมื่อครูจะครอบพร้อมทั้งมะกรูดอีกอย่างหนึ่งที่ใส่ในกลศ คือ น้ำเทพมนต์ สำหรับผลมะกรูดนั้นเป็นยาประสะกายทำให้ร่างกายสะอาดปราศจากมลทิน เท้าตะโพนจึงทำจากไม้มะกรูด ด้วยเหตุที่ไม้เนื้อแข็งมีความละเอียดคงทน สามารถทำเป็นละเอียดที่เรียกว่า หวีเสนียด ถือว่าเป็นหวีสีริมคลกกันเสนียดจัญไร

ตัวอย่างเหตุการณ์เกี่ยวกับการตีตะโพนเล่น ครูสอน วงฆ้อง (ครูดนตรีที่มีชื่อเสียง ในสำนักพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) สอนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์

ปัจจุบันถึงแก่กรรม) บุตรชายของท่านได้ตีตะโพนเล่นสนุก เกิดอาการจุกเสียด และไม่หาย เมื่อท่านมาพบเข้า ท่านจึงรีบทำพิธีขอมมาลาโทษ จตุรปูเทียนดอกไม้บูชากล่าวขอมาต่อตะโพน หลังจากนั้นอาการจุกของบุตรชายท่านหายเป็นปลิดทิ้ง

ตะโพนมอญ

ตะโพนมอญ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องหนัง ใช้กำกับจังหวะในวงปี่พาทย์มอญ เวลาตีจะดังว่าเท่งถึง นักเขียน ป. อินทรปาลิต นำมาใช้ในความหมายถึง การตาย จึงกลายเป็นเสียงสัญญาณว่า มีงานศพเมื่อใดที่ตีตะโพนมอญขึ้นแสดงว่า จะมีงานศพ วงปี่พาทย์มอญ เป็นวงที่นิยมใช้บรรเลงในงานอวมงคล (งานศพ) จึงมีผลสืบเนื่องมาถึงการไม่นิยมนำเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์มอญมาตีเล่นในบ้าน เชื่อกันว่า ไม่ควรตีตะโพนมอญบนบ้านหรือในบ้าน เพราะจะทำให้เกิดความพิบัติขึ้นกับคนในบ้านหรือสถานที่นั้น เมื่อเรียนตะโพนมอญต้องเรียนกันที่วัด รวมถึงวงปี่พาทย์มอญจะต้องบรรเลงกันที่วัด นอกจากนี้ยังเชื่อว่า ถ้าตะโพนมอญเกิดเสียงดังขึ้นเอง ภายใน 3-7 วันจะมีการรับงานบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ

กลองเจ้อเจ้อะ

กลองเจ้อเจ้อะ เป็นกลองเสียงท่ายประจำตระกูลพาทย์โกสัล มีลักษณะรูปร่างแบบเดียวกับกลองทัดเวลาที่เจ้าของบ้านพาทย์โกสัลเจ็บป่วยพบว่า มีปรากฏการณ์ที่แปลกประหลาด เมื่อหลวงกัลยาณมิตาวาสเจ็บหนักใกล้จะถึงแก่กรรม หนังสือกลองอยู่นี้จะยุบตัวลง เมื่อเคาะดูเสียงจะลดลง ครั้นถึงท่านแก่กรรมแล้ว หนังสือก็กลับดังใหม่เสียงก็กลับคืนขึ้นเป็นปกติ เหตุการณ์นี้เกิดซ้ำอีก คือ เสียงกลองลดลง เมื่อท่านครูจางวางทั่วพาทย์โกสัลจะถึงแก่กรรม โดยท่านเป็นผู้เคาะกลองนี้ด้วยตนเอง ก็พบว่า เสียงกลองลดลงต่อจากนั้นไม่นานท่านก็ถึงแก่กรรม แล้วเสียงกลองก็กลับขึ้นมาได้อีก

ปี่นอก และปี่ใน

ปี่นอกและปี่ใน เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า ที่ใช้เล่นปี่ในการเป่า เป็นปี่ที่มีพัฒนาการเป็นแบบของไทย รูปร่างป่องตรงกลาง ไม่ได้เป็นปี่ที่นำมาจากต่างประเทศ เช่น พวกปี่ไฉน ปี่ชวา ปี่มอญ

ความเชื่อเรื่องที่คนโบราณได้สาปแช่งไว้เป็นปริศนา เกี่ยวกับการเจาะรูปี่ว่า หากใครไปเจาะรูที่เว้นช่องไว้ให้ชวนเจาะว่า จะทำให้ดาบอดข้าง เป็นจี้เรือนกุฎหิ้งข้าง

ทำให้นักดนตรีบางคนเกรงกลัวไม่กล้าเจาะ ทั้งๆ ที่อยากรู้ว่า หากเจาะแล้วจะมีเสียงเป็นอย่างไร แต่เมื่อได้เจาะรูเป็นปี 7 รู จะเป่าปี่โดยใช้นิ้วอย่างที่เคยเป่าก็ไม่ได้ เว้นไว้จะต้องหาเสียงใหม่ จึงไม่เกิดประโยชน์เท่ากับเสียงปี่ไปเปล่า

เครื่องสาย

เครื่องดนตรีประเภทที่มีสาย ได้แก่ ซอด้วง ซออู้ ซอสามสาย จะเข้ มักจะรวมกันบรรเลงเป็นวงเครื่องสายชนิดต่างๆ มากมาย หลายแบบ

พวกเครื่องสายจะมีความเชื่อในเรื่องลูกบิดเครื่องดนตรีไม่ว่า จะเป็นซอด้วง ซออู้ จะเข้ เมื่อใดที่ลูกบิดของเครื่องเกิดการลั่นขึ้นหรือเกิดเสียงดังขึ้นเอง มีความเชื่อว่าภายในไม่เกิน 7 วัน จะมีผู้มาว่าจ้างให้บรรเลงดนตรี หรือได้รับงานบรรเลงดนตรีเกี่ยวกับเครื่องดนตรีเหล่านั้นแน่นอน ครูแอบ ยუნะวนิช (เป็นครูจะเข้ที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง สอนที่โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ปัจจุบันถึงแก่กรรม) ท่านเล่าว่า จะเข้ที่ครูคิดเป็นประจำที่บ้านเกิด ลูกบิดจะเข้ลั่นเสียงดัง ท่านตกใจนึกว่า จะเข้เป็นอะไร เมื่อตรวจดูพบว่า ลูกจะเข้เลื่อน หลังจากนั้น 2-3 วัน ครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น) มาตามไปร่วมงาน

ความเชื่อเกี่ยวกับเพลงไทย

เพลงไทยโดยทั่วไปจะแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ เพลงที่บรรเลงล้วน และเพลงที่มีการขับร้องและบรรเลงร่วมกัน ทั้งยังสามารถแบ่งประเภทของเพลงออกเป็น เพลงโหมโรง เพลงเถา เพลงเกร็ด เพลงด้น เพลงหน้าพาทย์ เพลงเดี่ยว และเพลงลา เป็นต้น

เพลงไทยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่สำคัญ แยกกล่าวรายละเอียดเป็นเพลงไปได้ดังนี้ คือ

เพลงหน้าพาทย์ เพลงหน้าพาทย์เป็นเพลงที่ใช้ประกอบกิริยาอาการ ทำทางของโขน ละคร จะแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ เพลงหน้าพาทย์ชั้นต้น เพลงหน้าพาทย์ชั้นกลาง และเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง

เพลงหน้าพาทย์เกี่ยวข้องกับการแสดงประเภทต่างๆ ของไทย โดยเฉพาะโขน ละคร มีตัวแสดงที่เป็นเทพเจ้า เทวดา พระมหากษัตริย์ ขุนนางตลอดจนถึงสามัญชน เมื่อเกี่ยวข้องกับเทพเจ้า เพลงที่ใช้เฉพาะเทพเจ้าจะแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ ตามไปด้วย จึงต้องมีระเบียบวิธีในการบรรเลงที่เคร่งครัดมีข้อห้ามมากมาย

ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยหรือของนาฏศิลป์ มีการอัญเชิญเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ต่าง ๆ เพื่อให้ให้นักดนตรีนาฏศิลป์ได้เคารพบูชา ขอขมาลาโทษเวลาผิดประมาทพลาดพลั้งไป มีการนำเพลงหน้าพาทย์มาบรรเลงประกอบการอ่านโอองการไหว้ครู ทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเพลงที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่

เพลงองค์พระพิราพ ซึ่งเป็นเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงสุดของการเรียนหน้าพาทย์ ต้องบวชเรียนก่อน มีอายุ 30 ปี หรือมีพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้ต่อเพลงหน้าพาทย์พระพิราพ ถ้าไม่ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ความชั่วร้ายและสิ่งไม่ดีต่างๆ จะเกิดขึ้นกับผู้นั้น ถ้าจับมือขอต่อเพลงกับครูท่านใด ถ้าครูผู้จับมือไม่สะดวกที่จะต่อเพลงให้ได้ ท่านจะมอบให้ครูท่านอื่นๆ ต่อเพลงแทน ตัวอย่างเหตุการณ์ครูพระพิราพแรง เมื่อประมาณ 14-15 ปีก่อน ชมรมดนตรีไทยและชมรมนาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง จัดพิธีไหว้ครูดนตรีไทยและนาฏศิลป์ที่หอประชุม AD1 พิธีได้เริ่มขึ้นมาจนถึงตอนที่จะบูชาครูพระพิราพ ได้มีการเชิญครูท่านลงมาร่วมพิธีเพื่อให้ผู้ที่เข้าพิธีได้บูชา วงปีพาทย์ทำเพลงองค์พระพิราพ ปรากฏว่านักศึกษาหญิงคนหนึ่งเกิดกรีดร้องโวยวาย และเป็นลมชักลง ระยะแรกคนทั่วไปนึกว่า ครูท่านลงประทับ เพื่อนนักศึกษาคนอื่นได้ช่วยกันประคองขึ้นไปบนเวที ครูผู้อ่านโอองการท่านทำพิธีขอขมานำนํ้ามนต์พรม หลังจากนั้นนักศึกษาคนนั้นได้สติและลุกขึ้นลงจากเวที ภายหลังได้สอบถามเพิ่มเติมกับนักศึกษา ชมรมดนตรีไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ความว่า นักศึกษาหญิงคนนั้นได้ทำท่าล้อเลียนครูพระพิราพ ครูท่านจึงลงโทษให้เกิดอาการชัก

เพลงเดี่ยว เป็นเพลงที่แสดงฝีมือและความสามารถเป็นอย่างมาก เป็นสุดยอดของการเดี่ยวทุกเครื่องมือในดนตรีไทยมีอยู่ 2 เพลง คือ เพลงกราวในและทยอยเดี่ยว ในการต่อเพลงเดี่ยวสุดยอด สายครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะต้องทำพิธีไหว้ครูอีกครั้ง พร้อมกับเงินกำนันเพลงละ 100 บาท ในสมัยก่อนนั้น เงินจำนวน 100 บาท ถือว่า ค่าเงินมีค่าสูงมาก เพื่อนำเงินนี้ไปทำบุญอุทิศต่อครูอาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้ว จะไม่คืนกลับยังลูกศิษย์ และข้อกำหนดอีกว่า การบรรเลงเพลงกราวในและทยอยเดี่ยว ห้ามลืมจะต้องจำให้ได้แม่นยำ ห้ามมิให้แต่งต่อเติมหรือแก้ไขทำนองเพลง การเรียนเองโดยไม่ได้รับอนุญาตจากครูผู้สอนหรือแอบลักจามา ถ้าไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของครูจะเกิดความพิบัติแก่ผู้เรียน คุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง ได้เขียนเล่าเอาไว้ในหนังสืองานชุมนุมดนตรีไทยมัธยมศึกษาครั้งที่ 1 ในหัวเรื่อง ประวัติย่อและผลงานของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (2517 : 20) ว่า

“...มีเพลงเดี่ยวพิเศษอยู่ 2 เพลง คือ เพลงกราวโนและเพลงทยอยเดี่ยวจะต้องมีการไหว้ครูอย่างย่ออีกครั้งหนึ่ง และเพลงทยอยเดี่ยว ผู้เรียนจะต้องคำนับครูด้วยเงิน 100 บาท (เงิน 100 บาท สมัยก่อนมีค่ามากมายนัก) สำหรับทำบุญอุทิศให้ท่านครูที่ล่วงลับไปแล้ว ตามคำสั่งที่ถือปฏิบัติกันต่อมาเรื่องเพลงทยอยเดี่ยวนี้เคยมีเรื่องเพราะไม่ทำตามคำสั่ง คือ ศิษย์ผู้หนึ่งอยากได้เพลงทยอยเดี่ยวแต่ยากจน อุดส่าห์ไปหาเงิน 100 บาทมาจนได้ คุณพ่อสงสารจึงคืนเงินให้ไปต่อมาไม่ช้าก็เกิดเรื่องผิดใจกันจนศิษย์นั้นต้องแตกออกจากวงไป นับแต่นั้นมาคุณพ่อไม่คืนเงินให้แก่ใคร ไม่ว่าลูกหรือศิษย์...”

นอกจากนี้ยังมีเพลงไทยบางเพลงที่ครูโบราณท่านสั่งห้ามเปลี่ยนแปลงทำนองเพลงไว้ ผู้ใดที่ไม่เชื่อครูก็จะสาปแช่งให้เกิดความพิบัติแก่ผู้ที่กระทำดังกล่าว จนไม่กล้าต่อเติม ได้แก่ เพลงชมสมุทร

เพลงชมสมุทร เป็นเพลงที่ใช้บรรเลงในวงเครื่องสายปี่ชวา เพลงในชุดเดียวกัน เพลงโหมก เพลงเกาะระกำ เป็นต้น ครูหนูดำเป็นนักเป่าปี่ชวาที่มีชื่อเสียงในรัชกาลที่ 5 ท่านได้ต่อเพลงชุดนี้ให้แก่พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) สถานที่ใช้ในการต่อเพลง บริเวณถ้ำไถ้ภูเขาทอง วัดสระเกษ เป็นสถานที่ที่ลึกลับ ครูหนูดำท่านเลือกสถานที่นี้ไว้ต่อเพลงที่สำคัญ เพราะไม่ต้องการให้คนอื่นได้ยินหรือแอบฟังเพลงที่ครูหนูดำค่อนั้น มีทำนองที่ขาดไปไม่ครบหน้าทับ เนื่องจากเพลงชุดนี้มีทำนองที่ขาดไป ครูหนูดำท่านสอนเพลงชุดนี้ บอกไว้แก่พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก) ว่า ท่านแข่งไว้ห้ามเปลี่ยนทำนองเพลง แต่ให้คัดหน้าทับจบตามทำนองเพลง ในปัจจุบันนี้ยังคงบรรเลงตามลักษณะที่ครูท่านต่อไว้ให้

ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนการสอน

การเรียนดนตรีไทยในสมัยก่อนผู้เรียนจะต้องเข้ามาเรียนทั้งกินนอนอยู่หน้าบ้านครู ในการรับลูกศิษย์ในแต่ละสำนักจะต้องมีผู้ฝากเพื่อรับรองความประพฤติ ทั้งในแต่ละสำนักจะมีวิธีการคัดเลือกลูกศิษย์ ยกตัวอย่างได้ดังนี้

บ้านบาตร มีเรื่องเล่าในการรับลูกศิษย์ที่จะเข้ามาเรียนดนตรีไทยว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะต้องตรวจดวงชะตาของลูกศิษย์ที่เข้ามาเรียนดนตรีในบ้าน ถ้าหากดวงชะตาเป็นอริจะไม่รับเข้าเป็นลูกศิษย์ ตัวอย่าง ครูประสิทธิ์ ถาวร ได้เขียนถึงตอนที่เข้าไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

(2524 : 61) ไร่ดั่งนี้

“...ดั่งแต่ปี พ.ศ. 2479 คุณน้ำทองดี สุนะมัลย์ (ศิษย์คนร้องของท่านครู) พร้อมด้วยคุณแม่ของน้ำทองดี พันโทวิจิตร วิจิระกะ และนายลุมุด จำปาเพื่อง (ครูสอนดนตรีเบื้องต้นของผม) ได้นำผมไปฝากที่บ้านศิลปบรรเลง ถนนบริพัตร ตำบลบ้านบาตร อำเภอป้อมปราบ จังหวัดกรุงเทพฯ เพื่อฝากตัวเป็นศิษย์ของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในชั้นแรกท่านไม่ยอมรับ ท่านว่า “หมอดูทำนายไว้ว่า ห้ามรับคนนอก เข้าบ้าน ถ้าขึ้นรับจะเกิดเรื่องใหญ่...”

การเรียนเพลงที่เกี่ยวกับงานอวมงคลนั้น จะไม่นิยมเรียนหรือต่อเพลงกันที่บ้าน เพลงเหล่านี้ ได้แก่เพลงเรื่องนางหงส์ ที่ใช้บรรเลงในวงปีพาทย์นางหงส์ เพลงชุดในวงบัลลอย หรือวงปีหนึ่งกลองสี่ การเรียนเพลงมอญที่ใช้บรรเลงในงานศพ ถ้าจะต้องเรียนเพลงในงานอวมงคล วิธีการแก้ก็คือ จะเรียนเพลงหรือต่อเพลงหรือบรรเลงเพลงเหล่านี้ที่วัด เพื่อกันเสนียดจัญไร ความชั่วร้ายหรือสิ่งไม่ดีที่จะเกิดแก่ตนเอง ตัวอย่าง ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ (ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง ด้านดนตรีไทย ปัจจุบันถึงแก่กรรม) ได้เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า เวลาที่ท่านเรียนเพลงเกี่ยวกับงานอวมงคล พวกเพลงนางหงส์ หรือ เพลงบัลลอย ครูของท่าน (ครูโชติ ดุริยประณีต) จะเรียกไปต่อเพลงกันที่บริเวณโบสถ์ วัดสังเวชวิศยาราม บางลำพู เพื่อถือเคล็ดว่า ได้กันสิ่งที่ชั่วร้าย

ความเชื่อเกี่ยวกับดนตรีไทยนั้นเท่าที่ได้เสนอในบทความนี้เป็นข้อมูลเพียงบางส่วน ยังมีเรื่องราวและข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อกับดนตรีไทยยังมีอีกมากมายที่ไม่กล่าวถึง

ประโยชน์ได้จากความเชื่อกับดนตรีไทย

เนื่องจากสภาพสังคมดนตรีไทย การเรียนการสอนดนตรีไทยครูดนตรีไทย ท่านสอนปฏิบัติไปเรื่อยๆ จะไม่อธิบายความหมาย หรือประวัติความเป็นมา ผู้เรียนไม่ซักถาม เพราะเป็นการละลาบละลั้งครู นอกจากท่านจะพูดให้ฟังเอง เป็นชนบของนักดนตรีไทยที่แสดงให้เห็นว่า นักดนตรีไทยต้องรู้จักการวางตนและรู้จักความเหมาะสมกาลเทศะ ครูโบราณท่านสังเกตมีเด็กที่ไม่เรียนดนตรีชุกชวนชอบหยิบฉวยเครื่องดนตรีมาเล่นสนุก ครูอาจจะไม่อยากจะพูดหรืออบรม จึงได้ผูกเรื่องความเชื่อกับดนตรีไทยเข้าไว้กับความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อป้องกันการเล่นชุกชวนของเด็กที่ไม่ได้เรียนดนตรี ทำให้เกิดผลเสียหายถึงเครื่องดนตรีชิ้นนั้น การกำหนดข้อห้ามต่างๆ เพื่อช่วยในการจัดระเบียบวินัย

ให้นักดนตรีไทยและส่งผลต่อนักดนตรีไทย จะมีลักษณะเป็นผู้ที่มีความสุภาพ มารยาทเรียบร้อย ไม่แข็งกระด้าง อ่อนน้อมถ่อมตน ข้อยกเว้นในการต่อเติมเพลง ทำให้เราสามารถศึกษารูปแบบ กลอนเพลง ลักษณะทำนองเพลงที่เป็นของเดิมว่ามีทำนองเพลงอย่างไร ไม่มีการดัดแปลงเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติทำนองดนตรีไทย

บรรณานุกรม

- ชัน ศิลปบรรเลง. 2534. “ดนตรีไทยนี้มีครู.” ใน ศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ 15 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, หน้า 81-84. กรุงเทพฯ : เม็ดทรายพริ้นติ้ง.
- ชุมนุมดนตรีไทยมัธยมศึกษา ครั้งที่ 1. 2517. กรุงเทพฯ : เทพนิมิตรการพิมพ์.
- ประสิทธิ์ ถาวร. 2524. “ครูผู้เสมือนพ่อ.” ใน อนุสรณ์คำนึงในวาระฉลองรอบร้อยปีเกิด หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง), หน้า 61-67. กรุงเทพฯ : บัวหลวงการพิมพ์.
- พัน พงษ์ผล. 2540. “ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนการสอนดนตรีไทย.” ใน พิธีไหว้ครูดนตรีไทย สาขาคดนตรีไทย ภาควิชาศิลปนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, หน้า 40-44. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชา. (อัดสำเนา).
- พูนพิศ อมาตยกุล. 2524. จางวางทั่ว พาทยโกศล หนังสือที่ระลึกเนื่องในวันเกิดครบรอบ 100 ปี. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.
- วิมาลา ศิริพงษ์. 2534. “การสืบทอดวัฒนธรรมไทยในสังคมปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทยโกศล และสกุลศิลปบรรเลง.” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชา. (อัดสำเนา).
- ศักดิ์ ภูเขาทอง. 2533. “ปีกับความเชื่อในสังคมไทย” ใน ประวัติและพัฒนาการของปีไทย, หน้า 29-35. กรุงเทพฯ : ป.สัมพันธ์พาณิชย์.
- สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. 2535. เอกสารการสอนชุดวิชา 12304 ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อุดม อรุณรัตน์. 2528. คุริยางคดนตรีจากพระพุทธศาสนา. นครปฐม : แผนกบริการกลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์.